

## Φιλοσοφία και ασκήσεις ευτυχίας

ALAIN BADIOU, *Μεταφυσική της Πραγματικής Ευτυχίας*, μτφ. Φώτης Σιατίτσας, εκδόσεις Πατάκη, σελ. 135

» Ποια είναι η πραγματική ευτυχία και ποια η μη πραγματική; Επιπλέον, τι εστί «μεταφυσική της ευτυχίας»; Το πρόσφατο βιβλίο του Γάλλου φιλοσόφου εκ πρώτης όψεως ξενίζει, ακριβώς γιατί θέτει στο επίκεντρο την έννοια της ευτυχίας. Ο θεματικός ορίζοντας του βιβλίου έχει ένα γοητευτικό θράσος, ακριβώς λόγω της δπλωμένης του εμπέλειας. Η ηθική φιλοσοφία στον ακαδημαϊκό χώρο (ιδίως στον αγγλόφωνο), σπάνια έχει σήμερα έναν ολιστικό χαρακτήρα: είτε επιμερίζεται σε συγκεκριμένα ζητήματα (π.χ. ευθανασία, αμβλώσεις, τα όρια της γενετικής, κ.ά.), είτε καταπιάνεται με μεταπθικά ερωτήματα (π.χ. ποιες οι συνθήκες αλήθειας των

ΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥ ΠΟΛΥΜΕΝΗ

αξιολογικών μας κρίσεων). Ο Μπαντιού σπεύδει να πάρει αποστάσεις: αναγνωρίζει ότι το εγχείρημά του έχει έναν κλασικισμό, αλλά χωρίς ακαδημαϊσμό που είναι και ο βασικός εχθρός της φιλοσοφίας (σελ. 14). Εν πάση περιπτώσει, όπως μας θυμίζει ο John Cooper στο, δυστυχώς, ακόμη αμετάφραστο βιβλίο του «Pursuits of Wisdom», (Princeton 2014), οι φιλοσοφικές σχολές της αρχαίας ελληνικής ηθικής (όπως η Σωκρατική, η Αριστοτελική, η Επικούρεια, η Στωική, κ.ά.) δεν ήταν απλά θεωρητικές μελέτες, αλλά υποδείκνυαν έναν τρόπο ζωής, θέτοντας στο επίκεντρο την έννοια της ευδαιμονίας: ποια ζωή, ποια στάση και ποιες πράξεις χαρίζουν την ευδαιμονία (με σημερινούς όρους, την ευτυχία ή ευημερία). Εξάλλου και ο Χριστιανισμός ως μεταγενέστερο πλαίσιο ηθικών αρχών, υποδεικνύει ένα συγκεκριμένο τρόπο ζωής για ευδαιμονία σε γη και ουρανό.

Στο βιβλίο του Μπαντιού, ο τίτλος έχει δύο μέρη: η πραγματική ευτυχία και η μεταφυσική αυτής. Δύο λοιπόν και τα νήματα που μπορούμε να ξετυλίξουμε: πρώτον, σε τι συνίσταται η πραγματική ευτυχία, δεύτερον, ποια είναι τα χαρακτηριστικά της φιλοσοφίας σήμερα που θα διαφωτίσουν την πραγματική ευτυχία. Το βιβλίο διαρθρώνεται σε τέσσερα κεφάλαια. Στα δύο πρώτα ξεχωρίζει κυρίως το νήμα της φιλοσοφίας και στα δύο τελευταία το νήμα της ευτυχίας. Στο δε τέλος ο συγγραφέας συνοψίζει, εν είδει ανακεφαλαίωσης, σε είκοσι μία προτάσεις τι εκλαμβάνει ως πραγματική ευτυχία, πέρα απ' ό,τι συνήθως την εκλαμβάνουμε, όπως μια διαβίωση με υλικές ανέσεις, μια γαλήνια οικογένεια, ευχάριστη δουλειά, καλούς φίλους κι ένα ωραίο περιβάλλον.

Ξεκινώντας με το νήμα της φιλοσοφίας, ο συγγραφέας απομονώνει τέσσερις διαστάσεις της επιθυμίας για τη φιλοσοφία: η επιθυμία για εξέγερση, η καθολικότητα, η λογική συνοχή και η διακινδύνευση (σελ. 20). Θέλουμε να ελέγξουμε παραδεγμένες απόψεις και να τις ανατρέψουμε, σκεπτόμενοι για λογαριασμό μας, να βρεθούμε σε ένα τόπο με κοινά μέτρα και σταθμά, να υπάρχει ένας αφηγηματικός θόλος που συνέχει τον βίο μας, και τέλος να κρατιόμαστε σε εγρήγορση ρισκάροντας. Όμως η εποχή που ζούμε εκφυλίζει αυτές τις τέσσερις επιθυμίες (σελ. 25), προτάσσοντας την επικοινωνιακή ύπωση αντί της εξέγερσης, το χρήμα ως το μόνο κοινό μέτρο και καθολική αξία, την ασφάλεια αντί του ρίσκου, τον κατακερματισμό αντί της συνοχής (όποιος χάνει το δάσος ενώπιον του δέντρου ελέγχεται πιο εύκολα, αφού άγεται και φέρεται χωρίς εποπτική θέα).

Ο Μπαντιού επισκοπεύει σύντομα τα τρία πιο πρόσφατα φιλοσοφικά ρεύματα στη δύση (αναλυτική φιλοσοφία, ερμηνευτική, αποδομισμός), και εντοπίζει ένα κοινό τους στοιχείο: την εμμονή τους με τη γλώσσα αλλά και τον εγκλεισμό τους σε αυτή, ξεκόβοντας από τα ίδια τα πράγματα και τι συμβαίνει εκεί έξω (σελ. 32-35). Αντιπροτείνει μια φιλοσοφία που εκκινεί από τα ίδια τα πράγματα και τα φέρνει σε αναμέτρηση με τη γλώσσα, δηλαδή φέρνει στο προσκήνιο την αλήθεια: να λες γι' αυτό που είναι ότι είναι, και γι' αυτό που δεν είναι ότι δεν είναι, σύμφωνα με τον αριστοτελικό ορισμό. Δύο ενδιαφέροντα χαρακτηριστικά της φιλοσοφικής έρευνας που επιθυμεί ο Μπαντιού είναι, πρώτον, ο συστηματικός της κα-



Χρίστος Μιχαηλίδης, *The Pack*, 2016, λάδι σε καμβά, 98 x 94 εκ.

ρακτικής (ο θεμελιωτικός, όπως τον αποκαλεί - σελ. 39) και, δεύτερον, ο συνδυασμός καθολικότητας κι ενικότητας (σελ. 49), διατηρώντας στον ορίζοντα το αίτημα της ευτυχίας. Δηλαδή, οι προτάσεις της φιλοσοφίας θα είναι γενικευτικές (καθολικότητα), αλλά κατά τρόπο που θα μπορούν να ξεδιπλωθούν ανάλογα με τη μεμονωμένη περίπτωση ενός υποκειμένου (ενικότητα), όπως απαιτεί η μοναδικότητά του.

Αλλά πώς μπορούμε να κατανοήσουμε τέτοιου είδους φιλοσοφικές προτάσεις; Η φιλοσοφία που θα είναι καθολική και ενική ταυτόχρονα, θα πρέπει να έχει μια γενικότητα που εν είδει πλαισίου αναφοράς, θα ξεδιπλώνεται ανάλογα με το εκάστοτε υποκείμενο και το δικό του αίτημα ευτυχίας. Το εκάστοτε υποκείμενο έχει τη δική του στάση και δράση (συνιστά μια ενικότητα), και μια φιλοσοφική προσέγγιση μπορεί να του αποκαλύψει έναν προσωπικό προσανατολισμό, μια υπόσχεση ευτυχίας που ακόμα και αν είναι παροδική, θα μπορεί εφεξής να λειτουργεί ως οδοδείκτης. Έχοντας ως αφετηρία τη συμπάθεια του Μπαντιού για τα μαθηματικά (σελ. 113-114), ας σκεφτούμε ότι μια τέτοια φιλοσοφική προσέγγιση θα μπορούσε να παίζει τον ρόλο ενός *τελεστή*, όπως για παράδειγμα, η παραγωγή. Θα αποτελεί ένα σταθερό περίγραμμα που οδηγεί το κάθε *εν τω κόσμω παρίστασθαι* σε μια διαφορετική μορφή, ανάλογα με τις ιδιότητές της. Κάπως έτσι, η καθολικότητα εφαρμοζόμενη σε μια ενικότητα, *δεν οδηγεί στην ισοπέδωση των ενικοτήτων*, αλλά ως οδοδείκτης δείχνει και σε μια διαφορετική διαδρομή προς την ευτυχία: επιμερίζει διαφορετικά ένα *αύταρκες τέλος* για το εκάστοτε υποκείμενο. Τούτο δεν είναι σχετικιστικό, διότι στο υπόστρωμα βρίσκονται οι φιλοσοφικές προτάσεις με την καθολικότητα, τηρουμένων των αναλογιών, ενός *τελεστή*. Τέτοιες προτάσεις, με μια κάποια επιθυμητή γενίκευση, δεν έχουν μια ενιαία λογική μορφή (όπως επεδίωκε το εγχείρημα του Βιτγκενστάιν στο *Tractatus*) αλλά παραμένουν προτάσεις της καθομιλουμένης. Το ζήτημα φυσικά παραμένει, τι προσθέτει και τι αφαιρεί από το υποκείμενο αυτή η, ας την ονομάσω, *τελεστική φιλοσοφία*. Σε ποια

δύναμη το υψώνει, αν το πολλαπλασιάζει, ή ενίοτε με τι το διαιρεί: πως αναμετρείται με μίαν εποχή, αν προσφέρει έστω και μια υπόσχεση ευτυχίας.

Συνεχίζοντας με το δεύτερο νήμα στην προσέγγιση του Μπαντιού, την πραγματική ευτυχία, τούτο υφαίνεται γύρω από τρεις έννοιες: το συμβάν, το πραγματικό και οι συνέπειες. Το συμβάν αποτελεί μια ρήξη στο σύνθετο γίγνεσθαι του κόσμου. Είναι μια αποκάλυψη μέρους του κόσμου, και μας καλεί σε μια νέα ενότητα που υπερβαίνει τις εγκατεστημένες διαφορές. Η δε οικειοποίηση ενός συμβάντος, η «υποκειμενοποίηση μιας μετασυμβαντικής διαδικασίας» (σελ. 85) συνιστά μέρος της ευτυχίας. Μια υποκειμενοποίηση που ταυτόχρονα μας δημιουργεί την αίσθηση ενός ανήκειν σε κάτι πραγματικό. Η αναμέτρηση με το πραγματικό μας φέρνει ενώπιον της αλήθειας. Ο Μπαντιού δίνει έμφαση σε τέσσερις διαδικασίες αλήθειας, όπως τις αποκαλεί: του πολιτικού, του επιστήμονα, του καλλιτέχνη, του ερωτευμένου (σελ. 103). Τούτες οδηγούν σε διαφορετικά επίπεδα αλήθειας και ο ρόλος της φιλοσοφίας είναι να τα συνθέσει: να βρει έναν τόπο σύλληξης και συνδυασιμότητας. Εξάλλου, όπως υποστηρίζει ο Μπαντιού, συστατικό της ευτυχίας είναι η εμφάνιση καινοφανών δυνατοτήτων της σκέψης και της πράξης.

Στο τέλος του βιβλίου του, ο Μπαντιού παραθέτει είκοσι μία προτάσεις περί ευτυχίας, εν είδει ανακεφαλαίωσης, και έχει ενδιαφέρον η συνύφανση κάποιων από αυτές με τον χρόνο και την αυτοπραγμάτωση. Ας γετούμε ένα δείγμα: Η πραγματική ευτυχία είναι η απόλαυση νέων μορφών ζωής. Η ευτυχία είναι η έλευση σε έναν άνθρωπο του Υποκειμένου που το άτομο ανακαλύπτει ότι μπορεί να γίνει. Η ευτυχία είναι το αδιάψευστο σημάδι κάθε πρόσβασης στις αλήθειες. Κάθε ευτυχία είναι μια πεπερασμένη απόλαυση του απείρου. Η ευτυχία είναι μια καταφατική εμπειρία διακοπής της περατότητας.

Ο Πέτρος Πολυμμένος είναι δρ Φιλοσοφίας και ποιητής